

VICZIÁN ZSÓFIA

Múltat fabrikálni – egy nemesi genealógia a szocializmusból*

„Létezni annyi, mint múltat fabrikálni magunknak. Nagypapa mondása.”

Esterházy Péter: Harmonia caelestis

Genealógiát, egy nemesi család történetét feltáró munkát írni Magyarországon az 1960-as évek elején minden bizonnyal nem számított általánosan jellemző tevékenységnek. Az érintettek, az egykori középosztály egy része ekkor már emigrációban él, míg más részük vagyontól és társadalmi presztízsétől megfosztva próbál boldogulni a korai Kádár-kor éveiben. A kitelepítés, a nyílt erőszak talán már nem fenyeget a nemkívánatos ősök miatt, de az iskolai adatbázisok, munkahelyi párttitkári rovatok még X-et írnak a származás rovatba.

Az írásom tárgyául választott kéziratot családtörténet a szűk családi nyilvánosság számára készült, és kerüli a közelmúlt eseményeinek értékelését. Összeállítója, Bárczay János nyugdíjazása után egyfajta számvetésként is foghatott a munkába. Miképpen állítható össze egy genealógia a 20. században? Milyen általánosabb, a kort és a társadalmi csoportot jellemző vonatkozási pontokat vonultat fel? Hogyan mutatja be önmagát a szerző e közegben – továbbírható-e valóban a családtörténet? Az alábbiakban (az emlékiratok kutatásának elméleti kiindulópontjaira támaszkodva, de azokat részletesen nem tárgyalva) e kérdésekre keresem a választ.

Miből lesz a családtörténet?

A Bárczay család nagy múltú, a 12. század végétől jegyzett, a nemesség vagyonosabb felső-közép rétegéhez tartozó felvidéki família. A hagyományos gazdálkodói életforma mellett néhányan közülük közéleti pályára is léptek, köztük Bárczay János is, aki a Horthy korszakban képviselő, utóbb pedig földművelésügyi államtitkár volt.¹ A „nemzetség” eredetét, évszázados történetét már több mint száz évvel korábban, 1848-ban megírta Bárczay Fe-

* Ezúton köszönöm a Bárczay család tagjainak a dolgozat megírásához nyújtott segítséget, a kéziratok rendelkezésemre bocsátását, illetve Kövér Györgynek a széleskörű szakmai támogatást.

¹ Bárczay János (Abaújkér, 1900. júl. 20. – Budapest, 1985. júl. 27.): politikus. 1921–1924-ben szolgabíró, illetve alispáni titkár Borsod vármegyében. 1924-től abaújkéri birtokán gazdálkodott, részt vett a vármegye gazdasági egyesületének, református egyházának és törvényhatóságának életében. 1932–1944 között kormánypartii országgyűlési képviselő, 1939–1940-ben a Magyar Élet Pártjának egyik alelnöke. 1939–1940-ben a Kassán megjelenő Felvidéki Újság szerkesztője. 1940. november-től 1944. márciusig a német megszállásig földművelésügyi miniszteri államtitkár és a miniszter általandó helyettese. 1942. februárban egyidejűleg árvízvédelmi kormánybiztos lett. Magyar Életrajzi Lexikon, <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABCO0523/01027.htm>

renc.² Akkor a szöveg létrejöttében a családi emlékezet és múlt felfedezésén és a hagyományok ébrentartásának szándékán túl egy elhúzódó birtokper is szerepet játszhatott.³

A köztes idő, az 1848 és 1960 közt feszülő családi és nemzeti történelem valóban megírásért kiált: kezdve éppen a szabadságharccal, amelyben sok családtag részt vett, folytatva a dualizmus évtizedein át egészen Trianonig, majd a második világháború totális összeomlása után eljutva az 1951-es kitelepítésig és a sokakat érintő emigrációig. Ez az időszak a családi vagyon elaprózódásának, majd teljes elvesztésének időszaka is.

Milyen forrásokat használhatott Bárczay János e történelmi tabló felvázolásához? Ezen a ponton egy rövid filológiai sétára invitálok az olvasót. Bár a levéltárban őrzött (mikrofilmen olvasható) egyszerű fekete füzet címlapján nem jelzi, hogy milyen forrásokat használ, a szöveg később mégis utal a szerzősége.⁴ Az első részt *A bárczai Bárczay nemzetség története és leszármazási táblázatai 1250–1960* címlap (és címerrajz) után Bárczay Ferenc jelzett 19. század közepi munkája teszi ki.⁵ Ezt János olykor tömörítve, rövidítve, de lényegében szó szerint lemásolja.⁶ Azokon a pontokon sem változtat, ahol Bárczay Ferenc egyes szám első személyben írt saját magáról.

A genealógia azért is fontos számára, mert az új családtörténet egyértelműen a folytatás szándékával íródik, szerkezetében megmaradnak annak sajátosságai. Egymást követő generációk családfőinek az életrajzát olvashatjuk itt is, a rendelkezésre álló források tükrében. Míg a legkorábbi időkből csak egy-egy büntetőper vagy kiugróan súlyos tett emléke köthető hozzájuk, utóbb előtérbe kerül kiválóságuk vagy hősiességük is. Mivel a munka célja bevallottan a birtokkérdések rendezése, összegzése, ezért minden esetben nagy hangsúlyt kap az, hogy ezek az ősök hol és hogyan szereztek birtokokat, mit hagytak leszármazóikra.

A genealógia az egyes generációkat sorszámozza az első adatolható őstől kezdve, és ezt a szerkezetet a folytatásban is megőrzi. De az véleményem szerint nemcsak szerkezeti-formai mintaként döntő a későbbi szöveg szempontjából, hanem egyúttal fontos hitelesítő funkcióval is bír. Azzal, hogy a családtörténet önmagát folytatásként definiálja, felhasználja azt a szimbolikus értéket, amivel a folytatandó bír, tehát alapvetően olyan befogadói magatartást hív elő, mely a források precíz hivatkozása vagy a hitelesítő személyek jelenléte nélkül is megteremtí a szöveg életrajziségát, azaz igaz, a valósággal tisztán referenciális kapcsolatban lévő mivoltát.

„Eddig szól Bárczay Ferencnek Perén az 1848-as szabadságharc után 1850 körül írt munkájának családtörténeti része” – zárja a másolást Bárczay János. Azonban egy kis sorminta után egy újabb „vendégszövegre” való hivatkozás következik: „A második világháború után 1960 körül a Bárczay Ferenc bátyánk családtörténeti művének a folytatását napja-

² Bárczay János apai nagyapja elsőfokú unokatestvére volt Ferencnek.

³ A genealógiáról bővebben lásd Viczián Zsófia: *„Nemzettségünk eredete” – egy nemesi genealógia a 19. századból*. In: *Az emlékezet konstrukciói. Példák a 19–20. századi magyar és közép-európai történelemből*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2006. 141–163.

⁴ MOL Mikrofilmtár 47 505 és 47 506.

⁵ Bárczay Ferenc a munka zömét valószínűleg 1847–1848 telén írta, de utóbb még újabb adatokat is beszűrt. Például Radvánszky Béla nevű, 1849 februárjában született unokáját megemlíti. Nem tudom, hogy Bárczay János miért 1850-re datálta a munka születését.

⁶ Összevetésül egy másik, a család tulajdonában lévő kéziratos másolat szolgált, melyet Bárczay Ilna készített 1923–1924-ben. Ezidáig az eredeti genealógiát nem sikerült a levéltári anyagban fel-
lelni.

inkig megírta Bárczay Árvéd Hejőcsabán, a következőkben.⁷ A szerzőség, mint azt a következőkben látni fogjuk, itt azonban már nem olyan egyértelmű, János alakít a szövegen, kihagy és betold dolgokat, megváltoztatja az írottak hangnemét stb.⁸ Saját másolói és értékmentő szerepét a munka végén így jelöli meg: „Itt végződik a Bárczay Árvéd családtörténeti beszámolója, amely a Bárczay Ferenc családtörténetének folytatása. Én János azzal a kéressel helyezem el az Országos Levéltárban őrzött családi levéltárba, hogy az elkövetkező generációk is kövessék példánkat, jegyezzék fel a családi mozgalmi adatokat, és időről-időre csatolják ehhez a munkához, hogy mindenkor teljes legyen. Jászdózsa 1963. június hó.”⁹

A kis fekete füzet valóban a levéltárba került (de a családi levéltári anyag tömbjétől elkülönítve, „töredékként”), és így bár a múlt írásos megőrzésének parancsa beteljesült, egyúttal elveszett az a lehetőség is, hogy a történelmük iránt érdeklődő családtagok kézbe vehessék. Talán ez hajtotta Bárczay Jánost is, aki családtörténeti kutakodást folytatva az 1980-as évekre kibővítette, átszabta és legépelte munkáját. Ez a változat – a fénymásolás technikájának terjedésével – már könnyen terjeszthetővé vált.¹⁰

Családtörténeti tér

Ki, hogyan és miért írta tehát a családtörténetet? A legkönnyebbnek azt látszik megválaszolni, hogy miért jön létre egy ilyen szöveg. Egy családtörténetnek az a legfontosabb célkitűzése, hogy összefoglaljon valamilyen családi múltat, és ezzel egyúttal alakítsa a család történelmi emlékezetét is. E célt bizonyos (h)ősök kiemelésével, példaként állításával, illetve családi karrierek, magatartásminták bemutatásával, válsághelyzetek sikeres kezelésének történeteivel érheti el. A megrendült önazonosság-tudat, a családi legitimitás és az elit társadalmi státusz szempontjából is különösen fontosá válik, hogy a szövegekben megjelenjen egy olyan normalitás, mely hivatkozási és viszonyítási pontként szolgálhat az érintettek számára.

A legfontosabb átadandó életpasztyalata talán az – amit minden élettörténet igyekszik hangsúlyozni –, hogy a Bárczayaknak törekvőknek, sikeresnek kell lenniük, nem szabad feladniuk a harcot, és ha érvényesülni akarnak, mindig többet kell érte tenniük, mint a többieknek.¹¹ Néhol ez a gondolat még a megírás idején általános iskolás családtagok kap-

⁷ Bárczay János: *A bárczai Bárczay nemzetség története* (1963), 115. A lábjegyzetben mindig a levéltárban található 1963-as munka lapszámaira hivatkozom, illetve amennyiben nem, az ettől való eltérést külön jelzem.

⁸ Bárczay Árvéd 1893-ban született Hejőcsabán. Iskoláit Tatán végezte, érettségi után bevonult, részt vett a háborúban, számos kitüntetést kapott. Hejőcsabán gazdálkodott, saját malmát igazgatta, illetve több egy kiterjedt gabonakereskedelmi céget alapított. A II. világháborút otthonában vészelte át. Elszegényedve halt meg 1968-ban. Több családtörténeti munkát, visszaemlékezést írt. (Életrajz családi adatok alapján.)

⁹ Bárczay János: *A bárczai Bárczay nemzetség története* (1963), 199. A jelen tanulmány bizonyos fókig tekinthető e felhívás beteljesítésének, hisz annak szerzője is a család (leányági) leszármazottja.

¹⁰ Sajnos arra sem sikerült megnyugtató választ találnom, hogy pontosan mikor készült el a családtörténet gépelt változata, és aztán mikor kezdett el a család körében fénymásolt és összefűzött formába terjedni. Bizonyos, a már gépelt szövegbe tollal beírt megjegyzések alapján állítható, hogy azt 1988 után fénymásolták le – ez egybevág a fénymásolás technikájának szélesebb elterjedésével és demokratizálódásával is.

¹¹ Hasonló pszichológiai jelenséget ír le a trianoni döntések utáni erdélyi magyar értelmiségre vonatkoztatva Nagy György. Írásában a *desirabilitás* fogalmát használja, mely bizonyos fajta fokozott

csán is megfogalmazódik, ahol hivatali előmenetel és tisztség nem lévén, egy szakköri vagy zeneiskolai eredmény is a jövődő (reménybeli) sikeres helytállást – azaz az adott társadalmi környezethez való sikeres alkalmazkodást – sejteti: „Már a kis Veronika is második osztályos általános iskolai tanuló. Kitűnő tanulmányi eredménnyel, a zeneiskolában is zongora szakon ötös tanulmányi eredményt ért el. Azonkívül a művészi tornán is dicséretes eredményt ért el.”¹²

A II. világháború után a nemesi múlt pozitív értelmű nyilvántartása és ápolása teljes mértékben a privát szférába húzódik vissza. A Rákosi-korszakban sokat tettek e csoport eltávolításáért, az 1951-es kitelepítés élménye mélyen beleivódott az érintettek emlékezetébe, a megaláztatások személyes élményeivel „gazdagítva” a hatalomnak való kiszolgáltatottság érzését. Korai szakaszában a Kádár-rendszer is élt a származás alapú megkülönböztetés eszközével. A rendszer később sem hozott feloldozást: sem az elszenvedett sérelmek feldolgozására, sem a háború előtti események és felelősség átgondolására nem volt lehetőség, azok a passzív felejtésbe merültek vagy a szűk családi nyilvánosságba szorultak vissza.

A szigor lassú oldódását jelzi ugyan, hogy 1962-ben a párt kongresszusán kimondják a származási diszkrimináció megszüntetését, de annak elhúzódó hatásaival a '60-as évek végéig számolni lehet.¹³ A rendszer tehát azáltal, hogy adminisztrációjában sokáig megőrizte ezt mint döntő kategóriát, a nemesi származásra utaló X-szel állandóan tudatosította az egyénekben annak meghatározó voltát. Ezzel pedig akaratlanul hozzájárulhatott a család-történeti érdeklődés bizonyos fokú fenntartásához is.

A Bárczayak körében a szocializmus első két évtizedében több emlékirat is keletkezett. Ki az ostrom alatt átélt kifosztást, ki a menekülést, ki a háború előtti ködbe vesző világot írta le. A visszaemlékezések ugyanakkor az élettörténetek egyszerűsége-egydísége mellett is igyekeznek szem előtt tartani a családi történetek közösségi perspektíváját. Bárczay Olivér „Langegasse” című önéletírása (melynek címe élettörténetének hosszú, kanyargós útjára utal) bevezetőjéül a következőket írja: „Úgy érzem, hogy évszázadokon keresztül vérére válik az a tudat, hogy hozzánőttünk a földhöz, valamink van, valahová tartozunk. A család 800 éves történetében bizonyára voltak mélypontok, – háborúk, politikai változások elkobzások, stb. – de ilyen mély változást, teljes megsemmisülését a családi vagyonnak, s ilyen mértékű üldöztetést, emigrációt csak a második világháború és az utána következett kommunista uralom tudta teljessé tenni.”¹⁴

Egy másik családtag, Bárczay Ilona pedig egyenesen azért kezd 1946-ban feljegyzéseket írni, hogy részben pótolja az elvesztettnek hitt családtörténetet.¹⁵ „Itt van előttem kiterítve a családfa, hatalmas, terebélyes, 21 generáció. Gyökere a 13. századba nyulik vissza, törzse izmos, ágai rugalmasak, leveleit sok vihar rángatta, de talán még soha olyan vihart nem ért, mint ez a mostani. Ezt szeretném leírni, hogy ki hogyan állta a vihart, kinek mi lett a sorsa

teljesítményt váró és azt kiváltó lélekállapotot jelent, mely általában valamilyen nagyon negatív történelmi esemény kompenzációjaként jelenik meg egyének vagy csoportok esetében. Azt gondolom, ez a fogalom használható az egykori (vezető és közép) elit tagjaira is a II. világháború után, és így jellemző a tárgyalt családra is. Nagy György: *A kisebbségi helytállástól a közösségi desirabilitásig és vissza. A transzilvanista ideológiáról*. In: uő.: *Eszmék, intézmények, ideológiák Erdélyben*. Kolozsvár, 1999. 7–37.

¹² Bárczay János: *A bárczai Bárczay nemzetség története* (1963), 195–196.

¹³ A kongresszus származási kvótákra vonatkozó határozatairól lásd: Takács Róbert: *Tisztelt VIII. kongresszus! Három levélíró a származási megkülönböztetés eltörléséről*. *Múltunk*, 51. (2006) 3. sz. 256–281.

¹⁴ Bárczay Olivér: *Langegasse*. Kézirat a család tulajdonában. 1. (Olivér Árvéd fia.)

¹⁵ Ő az, aki 1923–1924-ben, tizenhat éves korában lemásolta Bárczay Ferenc genealógiáját is.

és az ezelőtti békésebb, csendes időket is, mikor mindenki dolgozhatott és csendesen, szerényen boldogult is. [...] Gyenge pótlása a kiegészített családi levéltárnak – együtt égett az országgal itt az Országos Levéltárban Budán – de mégis jobb mint semmi. És a szeretet diktálja ezeket a sorokat, az élet, a becsület, az állandóság, a kitartás, a jóság – a család szeretete. Tehát jogosak lesznek ezek a sorok – ha pontatlanok és gyarlók is s néhol unalmasok is talán.”¹⁶

A Bárczay család – és feltehetően sok hasonló család is – egy belső migrációs magatartással válaszolt a krízisre, létrehozva a szocializmus egy sajátos „szamizdat” műfaját. Míg megpróbálták az adott társadalmi-politikai viszonyokhoz mérten a lehető legjobban boldogulni, sőt karriert csinálni, addig írott és rendszeresen mesélt történeteik révén megteremtettek egy olyan világot, amelyhez viszonyulni akartak, amely a normát jelentette számukra. Az a családi szövegalkotó, történelmi léptékekkel számoló írásos tevékenység tehát, ami a korábbi századokban a tényleges vagyoni alapot, társadalmi státuszt legitímálta, a tulajdon elvesztésével szimbolikus értékkel telítődött, s ilyen módon vált kitüntetett elemévé a családtagok önmagukról való gondolkodásának.

A családi szöveg-együttes talán legfontosabb jelentése az, hogy hatékonyan közvetíti mind tartalmában, mind tárgyi megvalósulásában is azt az üzenetet, miszerint a család önmagáról való gondolkodásának fontos és kitüntetett eleme a történelem. A szövegek egymást kontextualizálják, még akkor is, ha ezt sokszor nem jelzik a hivatkozások. A munkákból egy sajátos közeg jön létre, melyet Lejeune „önéletrajzi tér” mintájára „családtörténeti térnek” nevezhetünk.¹⁷ A családi önazonossággal kapcsolatos kérdések e családi szöveg-együttes teremtette játéktérben vizsgálandók, feltárva az egyes, olykor eltérő műfajú dokumentumok összefüggésrendszerét.

E megállapítás pedig már átvezet minket a „hogyan” kérdésére. Láthattuk, hogy Bárczay János, amikor 1963-ban lezárja munkáját, tulajdonképpen egy többé-kevésbé pontos másolói munkát végez, a szövegben forrásait meg is jelöli. A családi közkézen forgó példányban azonban, mely az 1980-as évek második felére készült el, és amelyik a rendszer-váltás körül megélnéülő identitáskeresés produktuma, a szövegek már inkább kollázsszerűen kerülnek egymás mellé. Itt a címlapon Bárczay János ugyan felsorolja, hogy kiknek a segítségével alkotta meg a legújabb családtörténetet, de utóbb nem jelzi sehol, hogy melyik rész honnan való. Ez különösen ott válik érdekessé, ahol a narráció egyes szám első személyre vált, de ahol a megszólalás (bizonyíthatóan) nem az övé.

E kollektív beszédmód bizonyos fokig a folklóralkotások keletkezésével rokonítja a tárgyalta családtörténetet. Köztes állomás ez: még meg van említve egy-egy forrás, de a szöveg már mint közös családi narratívum jelenik meg, benne az egyéni szerzőség ténye háttérbe szorul. Sokszor tetten érhetjük benne a folklór egyik fontos jellemzőjének, a szóbeliségnek is a nyomait, hisz a leírt közelmúltbeli történetek minden bizonnyal a sokszor mesélt „családi sztorik” írott változatai. Ezek a vonások is az említett „családtörténeti tér” jellegét erősítik.

Múltalakzatok

A múltról való beszéd minden törekvés ellenére sem tud objektívvá válni. A végtelenül szubjektív, mindig jelenközpontú, gyakran a szóbeliségben csiszolódott személyes emléke-

¹⁶ Bárczay Ilona: *A Családról. 1946: XI. 21-től*. Kézirat a család tulajdonában. 5–6.

¹⁷ Lejeune, Philippe: *Önéletrajz, élettörténet, napló. Válogatott tanulmányok*. Szerk.: Z. Varga Zoltán. Budapest, 2003. 47–75.

zet az egyik oldalról, az irodalmi fikció a másíkról kezdi ki a múlt objektív feltárhatóságának eszméjét. A tárgyalt családtörténet e jelenségre szemléletes példát nyújt mindkét vonatkozásban, és mint láttuk, még a szerzőség biztosnak hitt talaját is összekuszálja a maga kollektív családi beszédmódjával.

Személyes emlékezet, családi iratok

A szocializmus idején keletkezett családtörténet alapvető forráshiánnyal küzd, ahogy azt kezdősorai is leszögezik. Ezen a ponton a másoló Bárczay János néhány sort kihagy (e kihagyásokat szőgletes zárójelbe tettem), másokat hozzátold (ezeket kiskapitálissal jeleztem) Árvéd munkájához:

„Ezekután meg kellene kísérelnem, hogy Bárczay Ferenc családtörténeti művéhez egy kis improvizált folytatást szerkesszek. E tekintetben valami komolyat és egész alaposat összehozni a mai viszonyok között majdnem lehetetlenség, mert a család szét van szórva, mindenki a napi gondok megoldása céljából szaladgál [földhöz ragadt szegények lettünk a kiraboltság és egyéb vegzatúrák következtében] és lehetetlen kellő forrásokat feltalálni levelezés és személyes érintkezés felvétele keretében. Így csupán saját emlékeimre és másoktól hallott elbeszélésekre vagyok utalva, s ezek segítségével megállapított eseményeket igyekszem [mielőbb] úgy ahogy az van, nyers állapotban papírra vetni [a házagokkal együtt együtt, mert nézetem szerint most nincs idő ezek felett meditálni, azt, ami megvan, azt sietek mielőbb befejezni és az íveket biztos helyen megőrizni. Ha később nyugodtabb érába kerülénk, tekintettel arra, hogy már némileg bedolgoztam magam a család múltjába, Bárczay Ferenc 100 évet betöltött könyvével foglalkoztam, mindenestre könnyebb lesz a most írottakat átfésülni és kiegészíteni, és az átcsereendő rész helyébe új íveket bepótolni. 1947 év eleje óta szukcesszíve és lassú ütemben] MÁR RÉGÓTA foglalkozom a családi emlékek összegyűjtésével, hogy [fiam] GYERMEKEIM részére egy, a család múltjára való visszapiantást lehetővé tegyek. [...] A régi állapot egyedüli forrása [így csupán] A BÁRCZAY Ferenc bácsi biográfiámunkája ÉS AZ ORSZÁGOS LEVÉLTÁRI ANYAG, amelyből oly módon kéne kiinduljak, hogy megismétlem ama felsorolást, kik voltak az élő férfi családtagok 1848-ban, továbbá közvetlenül az ősiség eltörlése előtt milyen földbirtokok voltak a családunk kezén. Ebből könnyen levezethető a mai állapot: kik képviselik a család mai férfi ágát [és az 1944-es állapot szerint mi maradt meg a földbirtokokból, amely 100 évvel ezelőtt mai szemmel nézve oly hallatlan nagy vagyont jelentett.]”¹⁸

Az elbeszélés legfőbb forrása tehát a személyes emlékezet és az informális úton, a család tulajdonában elérhető dokumentumok. A szöveg legelején megjelenik – a tipikusnak mondható – megállapítás a jelen és múlt nyomasztó ambivalenciájáról. Bárczay János kihagyásaival azonban jól láthatóan tompítani igyekszik e helyzetkép fanyar hangját. A családtörténet Árvéd e bevezető sorai szerint inkább személyes emlékirat, mint „szabályos” genealógia lehet. Ő nem is tekinti külön műnek, hanem visszaemlékezései folyamába illeszti be ezt a családtörténeti kitérőt. János talán épp ezért igyekszik tárgyilagosabbá tenni kihagyásaival a másolt szöveget, mert az ő szeme előtt viszont egy, a család egészét célzó családtörténet, nem pedig az egyszeri és egyszemélyű visszaemlékezés lebeg.

A hallomásból ismert családi történetek – néhány idősebb családtag közvetítésével – tulajdonképpen áthidalják az 1848 és az 1950-es évek közt eltelt időszakot. Néhol a közvetítő nincs is megjelölve, de az évszámokból látható, hogy azt személyesen nem hallhatta a szerző. E családi történetek sokszor a hivatalos történelmi tudás kiegészítéseként, szemta-

¹⁸ Bárczay János: *A bárczai Bárczay nemzetség története* (1963), 115.; Bárczay Árvéd: *Visszaemlékezések*, 2. rész 99–100.

núi (ezért az előbbinél hitelesebbnek gondolt) kommentálásaként is megjelennek (ez esetben a példaadó úriemberi becsület explicit megfogalmazásával együtt): „Világosnál a fegyverletétel alkalmából már a Görgey törzskarában volt jelen. Különben Világosról úgy nyilatkozott, hogy az Oroszok a leglovagiasabb ellenfélnek bizonyultak a Magyar foglyokkal szemben. Aki akart, az mind megszökhettek, de ezzel kevesen éltek. Becsületbeli kötelességnek tartották az ottani kitartást, amivel a vérszopó Haynau oly gyalázatosan visszaélt.”¹⁹

A szövegben szereplő további, a fentihez hasonló „jól értesült” vagy éppen pikáns és rémséges történeteknél is általában ilyen forrásmegjelöléseket találunk: „szállongó hírek szerint”, „Lajos nagybátyámtól hallottam”, „úgy tudom”. Ezek a formulák ugyanakkor bizonyos fokú távolságot fejeznek ki, árnyalják a szöveg információinak hitelesként való befogadását.

Az 1963-as, de még a kibővített 1980-as évekbeli családtörténet szövegében is az első világháborúval lezáruló „hősi kor” után a történetek egyre fakóbbá, kisszerűbbé válnak, az egyes családtagokról szóló elbeszélések felveszik a hivatalos életrajzok intézményi struktúrák által tagolt menetét (iskolák, munkahely, házasság stb.). Nincs – a diktatúra kialakította óvatosságból kifolyólag nem is lehet – hangsúly a II. világháború körüli eseményeken, az átmenet semleges, tárgyilagos módon jelenik meg. Nem emlékeznek meg például a kitelepítésről sem pusztá dokumentálásán túl, pedig az igen jelentős volt nemcsak a személyes élettörténetek szempontjából, hanem mint újfajta identifikációt jelentő középosztályi (közös) élmény is. Látható, hogy Bárczay János kihagyta Árvéd szövegéből azt a két mondatot is, ami sejtetné az elhallgatás okát.

A másoló azonban egy fontos betoldást is tett a szövegbe: forrásként megemlíti a levéltári anyagot is.²⁰ Kérdéses ugyanakkor, hogy valóban átnézte-e, használta-e azt a szöveg megalkotásában. A családtörténethez a genealógiai táblázatokon túl csatolt néhány függelék is. Ezek közül Árvédtól származik a *Kossuthnak 1848. december 25-éről Pestről kezeltett és az akkor már Győrre visszavonult Görgeyhez intézett levele* másolatban. (Ebben Kossuth kitüntetését kér az ott szolgáló Bárczaynak.)

Ő illeszthette azonban valószínűleg ide az *1588. január 16. Bárczay Anna hozománya és 1677. március 30. özv. Szinnyi-Merse Kristófné Bárczay Ilona elismervénye ruhák és fehérneműk átvételéről* másolatait, melyeket talán a levéltári anyag átböngészése során talált. E szövegek beillesztése hagyományos genealógiai értelemben teljességgel fölösleges, hisz olyan vagyontárgyakról szólnak, amelyek a nemzetségi öröklésen kívül esnek. A későbbi, 1980-as években összeszerkesztett változatban további szövegek is megjelennek: találhatunk itt két, 1857-ből származó halotti beszédet, melyek az akkori Bárczay János hitvese, Szathmáry Király Anna (a szerző nagyanyja), illetve félévesen meghalt kislányuk, Klára felett hangzottak el (és Sárospatakon nyomtatásban is megjelentek); továbbá anyakönyvi és más egyes, családot érintő adatokat.

Bárczay János az 1963-as családtörténethez leszármazási táblázatokat is fűzött, az 1250–1963 kezdő- és végpontokat megjelölve. A család e seregszemléje, a genealógiák becses önértékén túl olyan szempontból is tanulságos, hogy kik tartoztak a család fogalmába. Az eredmény nem meglepő: a klasszikus nemzetségi elv alapján mindenki, aki adott eset-

¹⁹ Bárczay János: *A bárczai Bárczay nemzetség története* (1963), 126.

²⁰ A Bárczay család levéltára ma a Magyar Országos Levéltárban található, zömében a 12643 – 12712 közötti leltárszámú mikrofilmeken, a Mohács előtti anyag a Q-27 266–404 számon, néhány kiemelt része más jelzeteken elszórtan. Az eredeti dokumentumokat, melyeket a család 1944-ben adott megőrzésre, a csehszlovák–magyar államközi szerződés értelmében 1966-ban a Szlovák Nemzeti Levéltárba vitték Pozsonyba.

ben örökösként léphet fel követeléssel. A család közös, kezében minden birtokot egyesítő őse Bárczay Szaniszló (1510–1584), akitől minden későbbi Bárczay származik. Ilyen időbeli kiterjedésű és szélességű rokonsági nyilvántartás általában csak az írott genealógia és a kapcsolódó levéltár segítségével lehetséges.²¹

A családtörténet szerzője – ebben is követve Bárczay Ferenc 1848-as munkáját – közölni kívánt minden olyan információt, amelyet valahol talált a családdal kapcsolatban, és amelyek ezért előbbre vihetnek egy esetleges későbbi kutatást. Sajnos bizonyos hivatkozásai nem megfejthetők, mert rövidítéseit sehol sem oldja fel. A közölt információk általában különböző lajstromokból, illetve vármegyei jegyzőkönyvekből származnak. Bárczay János munkája végén (újra) megjelöli forrásait: „Forrásművek a Bárczay nemzetség történetéhez: a Bárczay család levéltára, Bárczay Ferenc és Bárczay Árvéd munkája, Abaúj-Torna, Zemplén, Borsod és Szolnok vármegyék levéltára és a Kassai kálvinista krónika, Kassa város levéltára.”²²

Miért kerültek ide, a családtörténet függelékébe ezek a szövegek? A válasz minden bizonnyal abban keresendő, hogy ezek hivatottak a család egykori fényét, gazdagságát, magyar kultúrába ágyazottságát reprezentálni (a halotti beszédek pedig eleve kanonizáló, dicsőítő céllal született szövegek). Ez az a két dolog: a nagy múltú vagyon és a buzgó vallásossággal párosuló társadalmi rang az, ami a szocializmusban végképp elveszettnek tűnik.

Irodalmi művek

Bárczay Árvéd (és János) családtörténetének regényesebb részeihez nem történelmi munkák nyújtanak anyagot, hanem valódi regények, illetve irodalmi igénnyel íródott visszaemlékezések. A hősi cselekedetek legendáriuma a 1848-as forradalom és az azt követő szabadságharc eseményei körül kristályosodik ki. E korszak egyik legnagyobb hatású megörökítőjének Jókai Mór számít, aki aktív szerepelt vállalt a 19. század második felében a magyar nemzeti romantika és regényes múlt kialakításában. Itt Jókai kanonikus regényének, *A kőszívi ember fiainak* szövegszerű hatását is kimutathatjuk a családtörténetre, amikor a szerző Bárczay Miklós huszár századosról emlékezik meg: „Nagyon veszedelmes kalandja az isaszegi csatában akadt, amikor atakke közben teljesen ellenséges ulánusok közé keveredett és majdnem levágta annak hősiiesen küzdő parancsnoka a lováról. Ő is súlyosan megsebesítette őt a fején, de ő is fejsébet kapott és mindketten a lóról leestek. A földön tovább küzdöttek és már-már úgy látszott, hogy az ellenséges túlerő letiporja. De arra a kiáltásra, hogy «fiúk ne hagyjatok» hű emberei kivágták, sőt, az osztrák ulánus századosot, ki létét előbb veszélyeztette, földre döntötték, és majdnem leszúrták, ezt azonban a nemes lelkű ember nem engedte – észrevevén az ellenséges katona ujján a karikagyűrűt, így kiáltott rá a nekivadult huszárokra «hagyjátok» mire emberei élve fogták el. Mindketten súlyos fejsérüléssel közös szekéren lettek a kötözőhelyre szállítva. Úgy látszik, a kórházban a két fiatal tiszt barátságot kötött, mert Bárczay Miklós Lajos nagybátyjának említette, hogy sokat segített a gróf századosnak a fogságban, amíg sebesülten a kórházban voltak. De ő is – amint később kisült, sokat köszönhetett lovagias ellenfelének, hogy az aradi várfogságból aránylag korán kiszabadult. Ezt a történetet írja le Jókai Mór a *Kőszívi Ember Fiai* című könyvében ahol Bárczay Miklós Baradlay Richárd néven szerepel.”²³

²¹ A levéltári anyag az említett családtörténeten túl a MOL 12680 mikrofilmtári tekeresszámon is őriz ötvennyolc lapnyi, javarészt Bárczayakra vonatkozó genealógiai táblázatot. Ezek valószínűleg a különböző birtokperek kiegészítéseként készültek.

²² Bárczay János: *A bárczai Bárczay nemzetség története* (1963), 211.

²³ Bárczay János: *A bárczai Bárczay nemzetség története* (1963), 125–126.

Jókai Mór regényében ez a történet a második részben, „A Királyerdőben” és „A haldokló ellenfél hagyatéka” című fejezetekben szerepel. Baradlay Richárd ellenfele itt Palvicz Ottó, aki halálos sebet kap a magyar huszártól, és abba rövid idő alatt bele is hal. A családtörténetben található történet a regénybelivel motívumaiban megegyezik, tehát szerepel itt is a két fiatal vezér találkozása, a fejsérülések és a lovakról való leesésük, illetve a felmentőként előrenyomuló huszárok. Lényeges eltérés inkább csak az osztrák ellenfél személyében van, ő a regényben nem házias, hanem éppen törvénytelen gyermekét keresi, akit édesanyja születése után egy dajkához adott, és ezt a titkot hagyja hagyatékként lovagias ellenfelére. (A szereplő regénybeli halála miatt nyilvánvalóan nincs szó a későbbi kölcsönös segítségnyújtásról sem.)

A szerző ezt a történetet valószínűleg a családtagok elbeszéléséből ismeri (ezt jelzi is), így azt az utalást is, hogy az Jókainál megjelenik a regény keretein belül (hisz ő nem hivatkozik arra, hogy hol található a regény szövegén belül ez az epizód). Bár egyáltalán nem kérdőjelezhető meg, hogy a történet valóban így esett meg, sőt, hogy esetleg Jókai maga is hallotta ezt a történetet valakitől, de az valószínű, hogy az a narratív forma, amit az a regényben belül mint egy szabadságharcos epizód elnyert, visszahatott az eredeti családi történetre is. Ilyen értelemben lehet egy kanonikus mű a személyes emlékezet alakítója is, és jól látható példáját találjuk egy, talán nem is egyedülálló befogadói magatartásnak, melyben Jókai fiktív regényszereplője mint valós, néven nevezhető családtag és a fiktív személyiség karaktere pedig mint hiteles jellemzés értelmeződik.²⁴

Az, hogy Bárczay János jól ismerte Jókai munkáit, és azokat fontos forrásnak tartotta a műltről való ismeretek szerzésére is, még egy hivatkozásából kiderül. Itt egy Bárczay lány, Anna férjéről, gróf Ráday Gedeonról esik szó: „Ő volt a híres kormánybiztos, ki a szabadságharc utáni időben felszámolta véglegesen a még visszamaradt betyár világot és elfogta magát Rózsa Sándort, a legendás rablóvezért is. Ezt a témát dolgozta fel Jókai Mór a Lélek-Idomár című regényében.”²⁵

Jókai nem az egyetlen irodalmi természetű hivatkozás. Bárczay Jánosról, a szabadságharc egy másik huszárszázadosáról, majd ezredeséről hosszas emlékezés található a család-történet lapjain. Ez egyrészt egy nagyobb, szószerinti idézet Gleich Richárd: *Magyarország függetlenségi harca* című művéből, másrészt bizonyos emlékiratokból és levelekből áll. Erre a közel tíz oldalra – ami az egész szöveg körülbelül ötven oldalas terjedelméhez képest meglehetősen sok – megtörik a genealógia egyébként világos szerkezete, és helyette változatos hadi eseményekről szóló visszaemlékezéseket olvashatunk, melyekben az ismert Guyon, Görgey, gr. Lázár stb., illetve Jellasics és Windisch-Grätz nevek mellett Bárczay János is gyakran szerepel. A róla való megemlékezést néhol a családban „sztoriként” terjedő egyéb történetek is kiegészítik (mint az alábbi is), amelyeknek az a céljuk, hogy megerősítsék a családi (h)ósról kialakított pozitív képet (és ez itt, a diktatúrában kifejlesztett sorok közti befogadási móddal akár szimbolikusan is érthető): „Nem tudta elfelejteni az uralkodónak a Bach-korszak rémségeit és amikor I. Ferenc József császár a Felvidéket látogatta,

²⁴ Hasonló olvasatát találjuk Jókainak például gróf Tisza Kálmán visszaemlékezésében: „Tisza Lajos konzervatív politikusként a reformkorban jól ismert személyiség volt. [...] A reformellenzék vezetője Beöthyvel azonban olyan zengzetes politikai csatározásokat vívott, hogy Jókai Mór az egymással szemben álló két nyakas, kemény és elszánt harcos küzdelmeinek legizgalmasabb jeleneteit be is vitte *A köszívű ember fiai* című regényébe, melyben a negatív hős az adminisztrátori posztot betöltő Ridegváry Bence.” In: Kovács Kiss Gyöngy (szerk.): *Álló- és mozgóképek. Vázlat az erdélyi főnemességről. (Visszaemlékezések, feljegyzések, beszélgetések, tanulmányok)*. H. n., é. n. 161.

²⁵ Bárczay János: *A bárczai Bárczay nemzetség története* (1963), 183.

és ezen körútja alkalmából Kassán fogadta a vármegyék küldöttségeit, Torna vármegye részéről csak maga jelent meg. Amikor a küldöttség helyett a vármegye képviselőjében csak egymaga jelent meg az uralkodó előtt, Ferenc József azt kérdezte: Torna hol van? Bárczay János azt felelte: Torna nincs. A király válasza erre az volt: akkor nem is lesz. És Torna vármegyét másodszor is, most már véglegesen beosztották Abaúj vármegyébe.²⁶

A szabadságharc és az azt követő időszak története tehát igen hangsúlyosan, több vonatkozásában is beemelődik a családtörténetbe, ezzel indirekt módon erősítve azt a tudatot, hogy az egész 1848–1849-es történelmi eseményhalmaz valójában a „mi történetünk”, a nemesi Magyarország története. Így ennek magas szimbolikus értéke is segíthet a családi kötődések kialakításában és azok büszke vállalásában.

Az elbeszél é: folytatható-e valóban a családtörténet?

Mi motiválhatta arra Bárczay Jánost, hogy a családtörténet összeállításába kezdjen? Hogyan változnak meg személyes élettörténetének súlypontjai a családtörténet egyes változataiban? Az alábbiakban a saját magáról közölt életrajzban keresem a válaszokat, különösen azért, mert ez az a terület, ahol a legtöbb változtatást lehet tetten érni Bárczay Árvéd munkájához képest.

Árvéd visszaemlékezéseiben gyakran említi rokonát, Jánost.²⁷ Elhibázottnak tartja politikai szerepvállalását, amellyel a német kötődést erősítette ő is, ami az ország vesztéhez vezetett, ugyanakkor túlonatúl pesszimistának és rezignáltnak is tartja a megváltozott helyzetben. Néhol egészen nyersen fogalmaz, megemlítve például, hogy milyen öreg és csúnya felesége volt – e részeket, ha ismerte is János, nyilván nem emelte át a maga szövegébe.²⁸ Az 1963-as családtörténet egy hivatalos hangú, a közéleti karriert bőségesen tárgyaló életrajzot vonultat fel, és látszólag ezt ismétli az 1980-as években íródott is. „Bárczay Ferenc és Szathmáry Király Ida fia, János Johannita lovag XX. törzsokepa, született 1900. július 20-án Abaújkérben.”²⁹

Láthatjuk, hogy a genealógia kijelölte szerkezeti minta szerint ő is egy sorszámozott „törzsokepa”. Egy bizonyos szempontokból szinte 1848 óta változatlan világba születik bele, ahol a genealógiai szemléletű, tehát az egyénre mint a láncolat egy újabb szemére vonatkozó szemlélet még az évszázados állandóság tudatával lehet jelen. Mintaszerű (és mintakövető) az iskoláztatás és pályaválasztás is: „Iskoláit a budapesti és miskolci református gimnáziumokban végezte. 1917-ben hadi érettségét tett a miskolci királyi katolikus főgimnáziumban. 1918. márc. 1-jén bevonult Kassára a Cs. és Kir. 12-es Nádor huszárokhoz.

²⁶ Bárczay János: *A bárczai Bárczay nemzetség története* (1963), 159.

²⁷ A köztük lévő rokonság igen távoli, negyed fokú unokatestvérek.

²⁸ „Házassága Lichtenstein Máriával nem volt boldog, aki csúnya volt és idősebb, de nagy vagyon nézett rá. Leánya, Anna azonban igen szép és tanulékony nő, tehetséges gyógyszerészhallgató.” „János valamikor mint fiatal képviselő ahhoz a németbarát parlamenti többséghez tartozott, amely 1941-ben olyan könnyűszerrel megüzente a háborúkat a nyugati hatalmaknak és Oroszországnak. Szegény végre megtanulta, hogy mi az oly könnyen beleugrani egy veszedelmes kalandba, amelynek betekinthetetlen variációiból szint lehetetlen a kibonyolódás. Ezáltal abszolút pesszimistává lett helyzetük javulása tekintetében.” Bárczay Árvéd: *Visszaemlékezések 2. rész*, 133.

²⁹ Bárczay János: *A bárczai Bárczay nemzetség története* (1980-as évek), 78. A következőkben – a szövegben utóbb kifejtett indokok miatt – az 1988-as fénymásolt változat lapszámait közlöm. (Ez a család tulajdonában.) A levéltári, 1963-ban változatban Bárczay János életrajza a 165–180. oldalakon található.

[...] Jogot a kassai és miskolci jogakadémián hallgatott. Doktorátust a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett. Gazdasági akadémiát Debreczenben hallgatott.”³⁰

Ezután indul el Bárczay János részletesen dokumentált karrierje, amely a nemesi pályaminták alapján természetesen a vármegyei hivatali lépcsőfokokon keresztül vezet. Eközben, szintén az említett családi hagyományok szerint, gazdálkodik édesapja abaújkéri birtokán, illetve világi gondnoka lesz a helyi református egyháznak is. Később fellép a képviselőválasztásokon, és bekerül a képviselőházba. „A képviselőházban főleg gazdasági, szociális és kulturális kérdésekkel foglalkozott. Tagja volt a külügyi, földművelésügyi, gazdasági bizottságoknak, és jegyzője a naplóbíró bizottságnak. 1937-től egyesített pénzügyi bizottságnak.”³¹

Az egyén az intézmények által meghatározott tisztségek, rangok stb. felől definiálódik, ezek jelölik ki az általa elvégzett munka jelentőségét, mutatják előrehaladását a társadalmi ranglétrán. Bárczay János valóban viszonylag magas tisztségekig jut el: „1938-tól 1940-ig földművelésügyi államtitkárrá kinevezéséig a kormányzó párt ügyvezető alelnöke volt. 1940-ben földművelésügyi államtitkár, a földművelésügyi-miniszter állandó helyettese lett. 1942–44-es árvizes esztendőkből a Kormányzó országos árvízvédelmi kormánybiztosnak nevezte ki.”³²

A karrier eddig tart, ezután, mielőtt felsorolná, mi minden fejlesztés és intézkedés fűződik tizenkét éves képviselőségéhez, kijelenti: „Mindkét tisztséget ezzel a széleskörű kormánybiztosi felhatalmazással 1944. márc. 19-ig, a német megszálláskor történt önkéntes lemondásomig viseltem.”³³

Az élettörténet bemutatása látszólag zökkenőmentesen, az előzőekhez hasonlóan, tehát az egyes hivatali, munkahelyi tisztségek tényszerű felsorolásával folytatódik. Az itt választott történetírói retorika kiválóan alkalmas arra, hogy a sugalmazott jelentéseket a szerző át tudja adni. Az ilyen „önmagukért beszélő adatok” áthárítják az értelmezés felelőségét az olvasóra, ugyanakkor lehetővé teszik, hogy a beavatottak a sorok közt olvasva is értsék a közlés valós, lényegi elemeit – ez esetben tragikumát. „1945–46-ban a VII. kerületi Romeltakarító Vállalatnál dolgoztam. 1946–47-ben biztosítási üzletszerző voltam az Adria Biztosító Társaságnál. 1948-ban megszereztem az elektroműszerész segédlevelet. 1951. június 1-én Budapestről történt kitelepítésünkig mint elektroműszerész szakmunkás voltam az Egyedi Kismotor Gyárban alkalmazásban. Kitelepítés előtt már mint a próbaterem vezetője.”³⁴

A törekvés, mint láthatjuk, töretlen, és rövid időn belül újból – a lehetőségekhez mért – szerény karrierhez is vezet. Az idézetből azonban egy másik, a szerzői pozíció és a műfaj narrációs sémáit is jelentősen megváltoztató tényre is fel kell figyelniünk. Bárczay János saját életrajzát 1944-ig, a német megszállás utáni kormánybiztosi pozícióról való önkéntes lemondásáig egyes szám harmadik személyben írja le, ez után viszont egyes szám első személybe vált.

Mi lehet e nyelvi fordulat oka? Ha megvizsgáljuk az 1963-as változatot, nyoma sincs az életrajzon belüli személy és szám váltásnak, az végig egyes szám harmadik személyben íródik. Bárczay János láthatóan másolja Árvéd szövegét, hisz olykor olyan, saját magára mutató megjegyzését is benne hagyja, hogy „János öcsémtől hallottam”. Sok közéleti vonatkozású anyagot is beilleszt (például választási eredményeket községekként), és a későbbi válto-

³⁰ Bárczay János: *A bárczai Bárczay nemzetség története* (1980-as évek), 78.

³¹ Bárczay János: *A bárczai Bárczay nemzetség története* (1980-as évek), 79.

³² Bárczay János: *A bárczai Bárczay nemzetség története* (1980-as évek), 79.

³³ Bárczay János: *A bárczai Bárczay nemzetség története* (1980-as évek), 80.

³⁴ Bárczay János: *A bárczai Bárczay nemzetség története* (1980-as évek), 80–81.

zathoz képest részletesebben megemlékezik első feleségéről is. Ezeket utóbb kihagyja, helyette viszont egy hosszabb beszámolót illeszt be csodásnak gondolt gyógyulásáról, illetve 1963 utáni szakmai tevékenységéről.

A tartalmiak mellett mégis a leginkább szembeötlő különbség az 1963-as és a '80-as években készült változat közt az, hogy Bárczay János, aki immár tudatosabban szerzőként is jelen van, megváltoztatja saját élettörténetének beszédmódját: 1944-ig egyes szám harmadik személyben beszéli el, ezután viszont egyes szám első személyre vált. Teszi ezt talán azért, mert az életrajz addig a pontig, amíg beilleszthető a genealogikus történetbe, egy újabb Bárczay generáció „törzöskapjának” története, az évszázados folyamat része. És, mint korábban említettem, ő elsősorban kollektív vonatkozású családtörténetet kíván összeállítani, nem pedig személyes emlékiratot.

De az 1944 után következőket, úgy látszik, mégis olyan minőségi változásnak érezte, mely nem kapcsolható a korábbiakhoz. A nagy történelmi láncolat mintha véget érne, a folytatás töredékes egyéni hang, emlékezés, a történetek megörökítése az utódoknak. A tulajdonképpeni genealógia tehát, mely itt az értekező és normaalkotó hangnem harmadik személyében íródik, véget ér, és az Én kerül a történetek központjába, körülötte csoportosulnak az események.

Ebben a személyesebb részben egy igen nehézkesen ívelő karrier története bontakozik ki, mely a kitelepítés újabb törése után a kubikus-munkától végül a múzeumi teremőr és csoportvezető státuszig terjed. Sorozatos – származás és politikai múlt kiderülése miatti – elbukások és újra talpraállások története ez, melyből kirajzolódik a korai Kádár-kor kisiparos miliője is, melyben sok, a szerzőhöz hasonló „deklasszáldott elem” lelhetett újbóli munkalehetőséget és megélhetést. A szövegben nyomként benne marad még egy egyes szám harmadik személyű, az „előző élethez” tartozó mondat: „Első felesége homrogdi Lichtenstein Márta volt.”³⁵

A szám és személy váltása a személyes integritás megteremtésének folyamatára is rávilágít. Amíg a családtörténet mint genealógiai folyamat tart, addig az „évszázados logika” fényében az egyén saját sorsára is mint egy generáció láncszemére, epizódjára tekinthet. Ez a szemlélet egy olyan hagyományos szerepet jelölt ki a családtag számára, amely túlmutat az individuum egyszerségén.³⁶ Az egyes számú elbeszélés ezzel szemben éppen a személyiség egyediségét emeli ki, és sokkal inkább az ehhez kapcsolódó (naplót, visszaemlékezést, személyes emlékiratot stb. jellemző) műfaji mintákat hívja elő.

A genealógia mint műfaj kijelölte beszédmódban az elbeszélés narratív mintája a „mi családunkról” való megemlékezés. Bárczay János e közösségi szubjektumú beszédmódot választja, amikor a múlttal (családi és személyes múlttal) kezd el foglalkozni, azt kívánja rögzíteni, és nem személyesebb hangvételű önéletrészbe fog (mint tette a forrásként használt Árvéd vagy mások a családban). A szerkezet csak a nagy történelmi törés után változik meg, és ekkor vált a személyesebb, a megírás idején meglévő én-képpel közvetlenebb viszonyt kifejező első személybe.

Az igei személyrag harmadik személyből elsőbe váltása jól mutatja a szövegek megszületésének háttérben húzódó égető kérdést is, miszerint az egyénnek a változó körülmények

³⁵ Bárczay János: *A bárczai Bárczay nemzetség története* (1980-as évek), 82.

³⁶ Analógiaként említhető Arthur Imhof példája, aki évszázadokon keresztül Johannes Hoos nevű egyéneket talált egy német parasztgazdaság élén. Elemzésében a névegyezés oka a szerepegyezés: „a ház gazdája” olyan szerep-identitást hordoz, mely túlmutat az individuális élet keretein. „Nem az egyén volt itt a fontos, hanem a név, amelyet egy hosszabb vagy rövidebb ideig élő személy viselt.” In: Imhof, Arthur E.: *Elveszített világok*. Budapest, 1992. 159.

ellenére is meg kell teremtenie önazonossága folytonosságának a tudatát, át kell hidálnia a jelenkori állapot és a múlt ambivalenciáját. Ez egy rendkívül küzdelmes identitás-munka, mely megfelelő, bátorító alapot találhatott a már meglévő családi iratokban, és amely egyúttal azok folytatására is ösztönözhetette a szerzőt. Véleményem szerint ez Bárczay János legfőbb motivációja arra, hogy az 1960-as évek Magyarországon a család történetével kezdjen el foglalkozni.

ZSÓFIA VICZIÁN

Patching Up a Past – A Noble Family's Genealogy from the Socialist Era

This study examines the manuscript of the history of a noble family that was written in the socialist era. This work is partly based on the family's genealogy that was written in 1848 and partly on oral family history and private documents. It aims at reconstructing the damaged identity, at setting up a standard and at keeping up family history as opposed to the current political and social environment. This identity preserving character of writing is present in other family memoirs as well; together they outline a unique space of family history.

Talking about the past cannot become objective despite all efforts. Personal recollection, which is extremely subjective, always focused on the present and often shaped by oral tradition and literary fiction (in this case especially the canonical novels of Jókai), both undermine the idea of an objective explorability of the past. The examined genealogy is a good example of both aspects of this phenomenon; it even raises doubts concerning the identity of the author with the use of collective family voice.

What could have motivated János Bárczay to compile this text in the 1960s? I am looking for the answers by comparing the autobiographies in the different versions of family history which were written and re-written over the years. In the different versions the narration sometimes switches from the third person to the first, well indicating the urgent need behind the birth of these texts, namely that the individual, despite the changing conditions, has to create the continuity of his or her identity, has to bridge the ambivalence between the present condition and the past.